

SASKARSMES PILNVEIDE PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNIEM AR VALODAS SISTĒMAS NEPIETIEKAMU ATTĪSTĪBU

Communication Development of Preschool Children with Insufficient Development of Language System

Irina Cupere

Abstract. *This article explores communication development of preschool children with insufficient development of the language system. Children who have speech and language disorders have problems with interaction between persons in society, because they have poor narrative skills. Theoretical aspect is analyzed about communication development differences in preschool children with normal language development and with insufficient development of the language system.*

Keywords: *communication, narrative skills, preschool children, insufficient development of the language system.*

Ievads Introduction

Saistītai runai ir liela nozīme mūsu dzīvē, ar tās palīdzību cilvēki komunicē savā starpā, mijiedarbojas. Pamatmehānisms, uz kura pamata īstenojas šī komunicēšana ir saskarsme. Tai cilvēka dzīvē ir liela nozīme, jo ar saskarsmes palīdzību īstenojas cilvēka sociālās vajadzības: piederības vajadzība, vajadzība pēc pieķeršanās un simpātijām, vajadzība pēc pašapziņas, vajadzība pēc pašapliecināšanās, vajadzība pēc informācijas un vērtību orientāciju sistēmas. Visas šīs vajadzības cilvēks var apmierināt tikai saskarsmē ar citiem cilvēkiem. Lai nodrošinātu kvalitatīvu saskarsmi, saistītai runai jābūt labi attīstītai.

Diemžēl runa ir tā organisma funkcija, kuru visvairāk ietekmē nelabvēlīgie faktori, kas iedarbojas uz cilvēka organismu perinatālā periodā un agrīnā bērnībā. Galvas smadzeņu minimāli organiski bojājumi var izraisīt valodas traucējumus.

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība ir sistēmisks traucējums, kad skarti visi valodas komponenti – fonētika, fonemātiskie procesi, leksika, gramatika, ja bērnam ir normāla redze, dzirde, intelekta attīstības līmenis (Tūbele, 2002). Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības gadījumā visvairāk cieš tieši saistītā runa. Bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību ir lielas grūtības izplānot savu stāstījumu, kas ļoti apgrūtina viņa darbību. Bērni nevar dalīties savos pārdzīvojumos, iespaidos. Citiem komunikācijas partneriem grūti saprast viņus, un no tā cieš saskarsme. Veicot koriģējoši attīstošo darbību jau pirmsskolas vecumā, šīs grūtības ir iespējams pārvarēt. Bet, lai veidotu šo darbību, ir nepieciešams saprast, kā attīstās saskarsme pirmsskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Raksts veltīts teorētiskai izpētei pirmsskolas vecuma bērna ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību saskarsmes attīstības īpatnības un tas pilnveides iespējam.

Metodes: zinātniskās literatūras analīze.

Runas attīstība *Speech development*

Lielākā daļa saskarsmes ar citiem cilvēkiem ir komunikācija ar valodas palīdzību jeb verbālā komunikācija, kuras laikā komunikācijas partneris mēģina ietekmēt cita partnera uzvedību, emocijas, aktivitātes pakāpi un darbību.

Valodas attīstība ietekmē cilvēka domāšanas attīstību, psiholoģisko un emocionālo attīstību. Ir pierādīts, ka cilvēkiem ar runas traucējumiem sociālās un emocionālās kompetences ir vāji attīstītās (Tannock, 2005).

A.Lurija (Лурия, 1966) izdalīja trīs runas funkcijas, kuru vienotībai ir liela nozīme bērna psihes un intelekta veidošanā.

1. Runas *komunikatīvā funkcija*. Šī runas funkcija bērnam rodas un attīstās agrīnā vecumā, kā viena no pirmajām.

Runa sāk izpildīt saskarsmes funkciju jau bērna divu gadu vecumā. Viena no pirmajiem šo jautājumu pētīja Slama - Kazaku (Слама - Казаку, 1966).

Komunikatīvā runas funkcija nodrošina bērna kontaktēšanās spēju attīstību ar vienaudžiem, attīsta kopējas rotaļas iespējamību, kam ir liela nozīme adekvātas uzvedības veidošanā, emocionālās un gribas jomas un bērna personības attīstīšanā. Komunikatīvā runas funkcija rodas uz elementāriem neverbālā saskarsmes veida pamatiem.

2. Runas *izziņas funkcija*: cieši saistīta ar iespēju komunicēt ar apkārtējiem – komunikatīvā un runas izziņas funkcija attīstās ciešā vienotībā. Bērns ar runas palīdzību ne tikai iegūst jaunu informāciju, bet arī iegūst iespēju apgūt ko jaunu.

Pirmajos dzīves gados runa ietekmē vispirms bērnu sajūtas un uztveres attīstību, gnostisko procesu veidošanos.

3. Runas *regulējošā funkcija* bērniem veidojas jau agrīnās attīstības posmā, bet tikai 4–5 gados, kad bērnam plaši attīstīta jēdzieniskā runas puse, pieaugušā vārds kļūst par bērna darbības un uzvedības regulētāju.

Runas regulējošās funkcijas veidošanās cieši saistīta ar iekšējās runas attīstību, mērķtiecīgu uzvedību, iespēju programmēt intelektuālo darbību (Лурия, 1966).

Ja regulējošā funkcija attīstīta nepietiekami, bērna uzvedība atšķiras ar impulsivitāti, pieaugušā runa vāji ietekmē viņa uzvedību, bērnam grūti secīgi veikt intelektuālas operācijas, viņš nepamana savas kļūdas, zaudē uzdevuma jēgu, viegli pārslēdzas uz sekundāriem, niecīgiem kairinātājiem, nevar aizkavēt blakus asociācijas.

Runas regulējošās funkcijas attīstība cieši saistīta ar galvas smadzeņu pieres daļas centru nobriešanu. Tāpēc, ja bērnam novērojams kāds no cerebrālajiem traucējumiem, kad kavējas smadzeņu pieres daļas centru nobriešana, novēro runas regulējošās funkcijas, iekšējās runas un runas domāšanas nepietiekamu attīstību (Смирнова, 2007). Bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību, kam saistītā runa nav attīstīta pietiekamā līmenī, parādās problēmas šī verbālas saskarsmes veida īstenošanā.

Zināms, ka runa sākumā attīstās tikai saskarsmes procesā. Bet ne visi saskarsmes veidi attīsta runu. Saskarsmes process stimulē runas attīstību tikai tad, ja tas ir piemērots bērna vecumam un vajadzībām. Sakarā ar to vispirms jānosaka saskarsmes procesa optimālais raksturojums, tā motīvi, saturs, līdzekļi, kādi apkārtējie nosacījumi veicina verbālo komunikācijas līdzekļu veidošanos. Sociāli psiholoģiskie apstākļi, kuros aug bērns, ievērojami ietekmē runas psihofizioloģisko mehānismu attīstību.

Veicot koriģējoši attīstošo darbību ar pirmsskolas vecuma bērniem, kam ir valodas sistēmas nepietiekama attīstība, jāievēro bērna vecums un intereses, jāmotivē bērns komunicēt ar apkārtējiem ar runas palīdzību, jāpalīdz iemācīties izvēlēties pareizus līdzekļus saskarsmes procesā.

Bērna runas attīstībā izdala trīs kritiskos posmus.

1.–2. dzīves gadi: sākas runas attīstība, veidojas komunikatīvās uzvedības pamati, un par virzītājspēku kļūst nepieciešamība pēc saskarsmes. Šajā posmā visintensīvāk attīstās galvas smadzeņu garozas runas centri, to skaitā arī Broka centrs, kam kritiskais posms ir bērna 14–18 mēneši (Волкова, 2008:46). Jebkādi, pat vismazākie, nelabvēlīgie faktori, kuri iedarbojas uz bērna organismu šajā posmā, var ietekmēt bērna runas attīstību.

3. dzīves gads: intensīvi attīstās saistītā runa un notiek pāreja no situatīvās runas uz konteksta runu, kam ir nepieciešama saskaņota centrālās nervu sistēmas darbība un psihisko procesu norise (Волкова, 2008:46). Nervu sistēmas pārpūle var nelabvēlīgi ietekmēt bērna runu. Bērns var atteikties runāt, viņam var parādīties stostīšanās pazīmes.

6.–7. dzīves gads: sāk attīstīties rakstruna. Pieaug centrālās nervu sistēmas slodze (Волкова, 2008:46).

Šajos posmos jebkādi bērna runas traucējumi izpaužas visspilgtāk. Lai runas funkcija attīstītos, ir nepieciešams pietiekošs nervu sistēmas briedums un funkcionēšana.

Saskarsmes attīstība *Communication development*

Viss pirmsskolas vecuma posms ir runas attīstība turpmākajai saskarsmei ar apkārtējiem. Saskarsmes procesā bērns apgūst jaunus jēdzienus, viņam paplašinās zināšanas un priekšstatu apjoms, veidojas domāšana. Saskarsmes veidus bērns apgūst pakāpeniski jau pirmsskolas vecumā. Bērna attīstības gaitā tie pēc kārtas dominē viens pār otru.

Pirmā bērna saskarsmes forma ar pieaugušo ir vizuālā saskarsme. Divos mēnešos bērns jau labi fiksē skatienu uz pieaugušā sejas, seko līdz pieaugušā kustībām. Tonkova – Jampoļskas (Тонкова - Ямпольская, 1966) pētījumā atklāj ka no diviem mēnešiem saskarsme ar pieaugušo veidojas ar skatienu un pirmo mīmisko kustību palīdzību, bērns smaida, atbildot pieaugušajam uz viņa smaidu. Pēc tam mīmiskajai un vizuālajai saskarsmei pievienojas roku kustības: redzot smaidošu pieaugušo, arī bērns smaida un kustina rokas.

Sākumā bērnam veidojas **situatīvi personiska** saskarsme ar pieaugušiem, dominējoša līdz 0,5 gadiem (Селиверстов, 2004). Šajā vecumā aktīvi attīstās sensomotorā joma.

Tonkova – Jampoļska (Тонкова - Ямпольская, 1966) atzīmē, ka vienlaikus ar mīmisko un vizuālo saskarsmi bērnam pirmajos dzīves mēnešos komunikācija ar pieaugušo notiek ar kliegšana palīdzību, kurā sākumā dominē iedzīmtās neapmierinātības intonācijas. Pēc tam ap 3–4 mēnešiem kliegšana raksturs mainās, tajā parādās izteismīgākas intonācijas, un māte var saprast bērna vēlmes pēc kliegšana rakstura. Ap to laiku bērnam attīstās uzmanības pievēršana izvēles iespēja apkārtējo runai un rodas pirmie aktīvie mēģinājumi reproducēt tās atsevišķus elementus, pakāpeniski attīstās iespēja sazināties ar intonācijas palīdzību (Слама - Казаку, 1966). Ja pieaugušais adekvāti reaģē uz bērna mēģinājumiem ar viņu komunicēt, bērnam veidojas pozitīvi emocionāla vēlēšanās sazināties, kas tālāk stimulēs bērna nepieciešamību kontaktēties.

Situatīvi personiskās saskarsmes galvenais saturs ir bērna emocionālā reakcija uz pieaugušā sarunu ar viņu. Šajā procesā veidojas runas izpratnes pamati: bērns sāk diferencēt un izdalīt to, kas vēlāk pārveidosies par vārdiem. Pirmā dzīves pusgada beigās veidojas pseidorunas saprašanas efekts, kad bērns veido asociāciju starp situāciju un teikto.

Nākamā runas attīstības posmā noteicošās ir intonācijas. Tās izsaka bērna attieksmi pret teikto un papildina to. Bērnam ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību intonācijai un žestiem dominējošā loma saskarsmē ar apkārtējiem ir ilgāku laika posmu.

Vecumā starp 0,5 un 3 gadiem saskarsmē ar pieaugušo bērniem rodas un sāk dominēt **situatīvi lietišķā saskarsme** (Селиверстов, 2004). Bērns līdz 3 gadiem iemācās veidot 3–4 vārdu teikumus, viņam parādās vārds „nē”, viņš lieto vietniekvārdus un atbild uz vienkāršiem jautājumiem, vārdu krājums paplašinās līdz 500 vārdiem (Tūbele, 2002).

Kodols situatīvi lietišķai saskarsmei ir kopīga priekšmetiskā darbība. Ja tādā darbībā vairākas reizes atkārtojas priekšmeta un tā īpašības nosaukums, tad tas pāriet no receptīvās valodas uz ekspresīvo. Manipulācijas ar priekšmetiem veido pamatu gramatikas apgūšanai, bet darbība piespiež bērnu neapmierināties ar atsevišķiem vārdiem un frāzēm, bet pāriet uz izvērstu runu. Praktiska runas apgūšana ir situatīvi lietišķās saskarsmes rezultāts (Piažē, 2002).

Bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību parādās grūtības valodas apgūšanā. Skaņu izruna neatbilst vecuma normai, vārdu krājums ir

ievērojami mazāks nekā vienaudžiem, ekspresīvā runa pārsvarā sastāv no vārdiem, kurus bērns izrunā neskaidri vai no teikumiem, kurus bērns veido disgramatiski. Saskarsmes procesā bērni plaši izmanto žestus un mīmiku. Valodas attīstība atkarīga no traucējuma smaguma pakāpes. Jau šajā vecumposmā bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību parādās saskarsmes problēmas, jo šie bērni nekomentē savu darbību. Tas apgrūtina kopīgas priekšmetiskās darbības procesu.

Jau pirmie vārdi bērnam nepieciešami nevis nominēšanai, bet komunikācijai. S. Ceitļina (*Цейтлин, 1989*) atzīmē, ka pat divgadīgie bērni izveido runas uzvedību atkarībā no lomas, kuru viņš pieņēmis spēlē vai inscenējumā. Pārejot no vienas lomas uz citu, viņi maina intonāciju, runas leksisko uzbūvi. Šajā vecumā bērni sajūt sasarsmes rezultātu, vai tā bija veiksmīga vai neveiksmīga, un, nepieciešamības gadījumā, atkārtoti to un koriģē savus izteicienus tā, lai klausītājs varētu tos saprast.

Ѕubliņska (*Люблинская, 1959*) parādīja, ka pat pasīvās runas apgūšana 1.–2. dzīves gadā sekmē vispārinātas uztveres attīstību, visām bērna sensorajām funkcijām piešķir aktīvu raksturu. Pat pirmā bērna runa ir sociāla, un uz tās pamata veidojas „iekšējā runa”, ar kuras palīdzību bērnam īstenojas zināšanas un veidojas iespēja regulēt savu uzvedību. Sākumā bērns tikai atdarina vārdus, kurus viņš dzird no apkārtējiem. Šajā posmā novēro samērā lēnu aktīvā vārdu krājuma attīstību uz pasīvā vārdu krājuma attīstības fona. Pirmie vārdi cieši saistīti ar bērna praktisko darbību. Tālāk tie sāk „attālināties” no darbības: bērns apgūst dzimtās valodas gramatiku, un vārda struktūra no simpraktiskās pāriet uz sinsemantisko. Pāreja no simpraktiskās runas uz sinsemantisko ir kopā ar strauju vārdu krājuma paplašināšanos. S. Ceitļina (*Цейтлин, 1989*) raksta, ka bērna vārdu krājumā 1,5–2 gados pirmo vietu ieņem lietvārdi, otro – darbības vārdi, bet īpašības vārdu ir ļoti maz.

No 3 līdz 5 gadiem bērniem sāk dominēt **ārpusituatīvi izziņošā saskarsme**. Priekšmetiski praktiskā darbība pāriet rotaļā, bet rotaļā saglabājas ievērojama satura atkarība no rotaļlietām. Rotaļu laikā bērns vārdiski apzīmē priekšmetus un to īpašības, un pēc tam, pateicoties vārdam, viņš var tos aizvietot. Tādā veidā priekšmetu pārpilnība stimulē runas attīstību, jo stimulē vārdu krājuma paplašināšanos, bet pēc tam sāk kavēt vispārināšanas prasmes attīstību, jo vispārināšanas prasmes attīstībai nepieciešams darboties bez rotaļlietām.

Līdz pieciem gadiem bērna receptīvā valoda palielinās līdz 2800 vārdiem. Bērns nosauc vairākas krāsas, jautā par vārda nozīmi, saskaņo īpašības vārdus un lietvārdus, lieto darbības vārdu nākotnes un pagātnes formas (Tūbele, 2002).

Bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību 4–5 gadu vecumā kā dominējošā saskarsmes forma ar pieaugušiem saglabājas situatīvi lietišķā saskarsme, kas neatbilst vecumam. Runas traucējuma dēļ bērnam saistītā runa nav izveidojusies vai ir dziļi traucēta, kas apgrūtina viņa komunikāciju ar

vienaudžiem un pieaugušajiem. Pirmsskolas vecuma bērni nevēršas ar jautājumiem pie pieaugušā, nekomentē savu rotaļu ar runu.

No pieciem gadiem sāk dominēt **ārpusituatīvi personiskā saskarsme** (Селиверстов, 2004), kura atklāj attiecības starp cilvēkiem. Šīs attiecības kļūst par sižeta lomu rotaļām, kas gandrīz zaudē atkarību no rotaļlietām. Pirmsskolas vecumā vārdi stingri tiek attiecināti uz priekšmetu, kļūst augstāks vispārināšanas līmenis, bērns pakāpeniski paaugstina vispārināšanas līmeni priekšmetiskā leksikā. L.Paramonova (Параманова, 2004) runā par to, ka bērniem bez attīstības traucējumiem vecumā no 5 līdz 7 gadiem dominē nejaušas verbālās asociācijas, kas liecina par neattīstītu leksisko sistēmu. Nozīmīga vieta ir tematiskajām asociācijām, kuras iegūtas, pateicoties uzskatāmai pieredzei. Elementārākās sintagramatiskās reakcijas dominē, paradigmātiskās – nē. Bērniem 7 gados ievērojami palielinās paradigmātisko reakciju skaits, un tāpat pazeminās tematiskās un, īpaši, nejaušu reakciju skaits (Параманова, 2004). Tas liecina par to, ka šajā vecumā notiek kvalitatīvs lēciens semantisko lauku attīstībā.

Kompensācijas un runas attīstīšanas iespējas atkarīgas no vecuma, kurā sāka koriģējoši attīstošā darbība ar logopēdu. Logopēdiskās nodarbības, kuras sāktas agrā bērnībā, rosina smadzeņu sistēmas aktīvu darbību un tādā veida paātrina tās nobriešanu un veicina ievērojami pilnīgāku runas traucējuma kompensāciju (Лурия (ред.), 1960).

Saskarsmes pilnveides svarīgums bērnam ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību

Communication development important in the preschool children with insufficient development of language system

Bērniem pirmsskolas vecumā ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību parādās saskarsmes traucējumi, kuri izpaužas kā motivācijas un vajadzību jomas mazbriedums (Ястребова, Спирина, Бессонова, 1996, 28). Pirmsskolēni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību retos gadījumos iniciē saskarsmes procesu, viņi nevēršas pie pieaugušiem ar jautājumiem, rotaļas nekomentē ar stāstījumu. Tas viss kavē bērna attīstības procesu kopumā.

Bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību runas traucējums izraisa kompleksu. Bērni kautrējas no tā. Pirmsskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību nav izveidojusies motivācija komunicēt ar apkārtējiem.

Kā tika minēts, bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību nekomentē savu darbību ar runu, nevēršas ar jautājumiem pie pieaugušā. Valodas traucējuma dēļ bērniem parādās negatīvisms, noslēgtība, cieš pašvērtējums – bērni nevar adekvāti novērtēt savu darbību. Bailes kļūdoties, nokļūt tādā situācijā, kad viņu nesaprot apkārtējie, izraisa vēlmi izvairīties no runāšanas.

Pirmsskolas vecuma bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību nevar plānot savus stāstījumus un ar grūtībām orientējas cita stāstītajā. Bērna teikto apkārtējiem ir grūti saprast. Bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību grūtāk adoptējas vienaudžu kolektīvā, kas var izraisīt bērna sociālu izolāciju. Uzsakot skolas gaitas, bērniem ar valodas un runas traucējumiem var parādīties pat sekundārie neirotikie traucējumi kā reakcija uz sociālās adoptācijas grūtībām.

Viens no galveniem uzdevumiem, korigējoši attīstošajā darbībā ar pirmsskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību, ir bērna socializācija. Veicinot saskarsmes motivāciju un pozitīvas komunikatīvas situācijas, var mazināt bērna pārdzīvojumus par savu valodas traucējumu un palīdzēt viņam iemācīties komunicēt ar apkārtējiem.

Ja korigējoši attīstošā darbība ir sākta laicīgi, pirmsskolas vecumā, bērns ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību līdz 7 gadiem var apgūt saistīto runu pietiekami labā līmenī. Runa kļūst skaidrāka, fonētiski fonemātiskie un leksiski gramatiskie procesi var būt attīstīti pietiekami labā līmenī. Savā pētījumā Spensers un Slokums (Spencer, Slocum, 2010) to praktiski pierādīja – pirmsskolas vecuma bērniem saistītā runa attīstās, ja ar viņiem veic attīstošo darbību, izmantojot speciālās metodes: sižeta attēlus, plānu sastādīšanu utt. Atkarībā no valodas sistēmas nepietiekamas attīstības smaguma pakāpes un korigējoši attīstošās darbības uzsākšanas laika, bērns ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību līdz skolas vecumam var apgūt saistīto runu pilnībā, kas palīdzēs viņam skolas vecumā piedalīties saskarsmes procesā kā pilnvērtīgam komunikācijas partnerim.

Secinājumi ***Consuclusions***

- Mūsu dzīvē liela nozīme ir saistītai runai, ar kuras palīdzību cilvēki komunicē savā starpā.
- Valodas sistēmas nepietiekama attīstība jeb VSNA ir sistēmisks traucējums, kad skarti visi valodas komponenti – fonētika, fonemātiskie procesi, leksika, gramatika, ja bērnam ir normāla redze, dzirde, intelekta attīstības līmenis.
- Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības gadījumā saistītā runa ir ievērojami traucēta, no kā cieš saskarsmes process.
- Runai ir trīs funkcijas: komunikatīvā, izziņas un regulējošā funkcija. Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības gadījumā šīs runas funkcijas netiek pilnvērtīgi īstenotas.
- Bērna runas attīstībā izdala trīs kritiskos posmus: 1.–2. dzīves gads, 3. dzīves gads un 6.–7. dzīves gads. Šajos posmos valodas sistēmas nepietiekama attīstība, kā arī jebkādi citi runas traucējumi, izpaužas visspilgtāk.
- Saskarsmes attīstība izpaužas kā pāreja no viena dominējoša saskarsmes veida uz citu. Izdala situatīvi personisko, situatīvi lietišķo, ārpus situatīvi izzinošo un ārpus situatīvi personisko saskarsmes veidu. Bērniem ar valodas

sistēmas nepietiekamu attīstību kā vadošais saskarsmes veids dominē situatīvi lietišķā saskarsme, jo šiem bērniem saistītā runa nav attīstīta pietiekami labā līmenī, kāds nepieciešams, lai pārietu uz citu saskarsmes veidu.

- Pirmsskolas vecuma bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību retos gadījumos iniciē saskarsmes procesu, viņi nevēršas pie pieaugušiem ar jautājumiem, rotaļas nekomentē ar stāstījumu. Tas viss kavē bērna attīstības procesu kopumā.
- Uzsākot koriģējoši attīstošo darbību valodas sistēmas nepietiekamas attīstības izpausmju novēršanai laicīgi, jau pirmsskolas vecumā, tiek iedarbināti organisma kompensējošie mehānismi, kas veicina ievērojami pilnīgāku runas traucējuma novēršanu.
- Pirmsskolas vecuma bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību līdz skolas vecumam var apgūt saistīto runu pietiekami labā līmenī, lai uzsāktu skolas gaitas un pilnvērtīgi piedalītos saskarsmes procesā, ja koriģējoši attīstošā darbība uzsākta laicīgi.

Summary

The narrative speech is very important in the human life. Human is social person, who communicate with other person through speech. Speech realizes human social needs: needs for accessory, needs for affection and sympathy, needs for self – awareness, needs for self – realization, needs for information and system of values. All these social needs people can realize only through communication with other human. Qualitative communication is possible, when human has good narrative speech.

The speech development influences mental, psychological and emotional development. People with speech disorders have poor social and emotional competences.

Insufficient development of language system is a systemic disorder of speech and language when it covers all its components – phonetics, phonological processes, vocabulary, grammar, connected speech if children does not have problem with hearing, vision and intelligence.

The speech have three functions: the communicative function, the cognitive function and the regulation function. The insufficient development of language system does not allow to realize fully these speech functions.

Children have three critical periods of speech development: 1 – 2 years of life, 3 years of life and 6 – 7 years of life. Insufficient development of language system and other speech disorders in these periods are seen most clearly.

Communication development occurs as a transition from one dominant communicative species to the other. The types of communication can be divided into following groups: situationnaly personal, situationnaly applicable, beyoung situationnaly cognotive and beyoung situationally personal. Children with insufficient development of the language system for long time stay in situational cases, because these children have poor narrative speech. Good connected speech skills are required to acquire communicative skills.

Children with insufficient development of the language system a re rarely tend to be communicatin innititaros, they do not nave a motivation to communitate. It all can cause a social isolation of a child.

Starting corrective and develoupming activities for recognizing insufficient development of language system signs in proper time, at prescohoool age, the compensative mechanisms are used to hold a significant observation over the speech disorders.

The children with insufficient development of language system can master the connected speech before school age, to begin school and participate fully in the communication process, if a correcting and developing activities take place in the preschool age.

Literatūra References

1. Piažē, Ž. (2002). *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga: Pētergailis.
2. Tūbele, S. (2002). *Skolēna runas attīstības vērtēšana*. Rīga: RAKA.
3. Tannock, R. (2005). *Language Development and Literacy: Comments on Beitchman and Cohen*, <http://www.child-encyclopedia.com/documents/TannockANGxp.pdf>, march 2005.
4. Spencer, T.D., Slocum, T.A. (2010). *The effect of a narrative intervention on story retelling and personal story generation skills of preschoolers with risk factors and narrative language delays*. *Journal of Early Intervention*, 32(3), pp. 178-199.
5. Волкова, Л.С. (ред.) (2008). *Логопедия*. Москва: Владос.
6. Лурия, А.Р. (ред.) (1960). *Умственно отсталый ребенок*. Москва АПН РСФСР.
7. Люблинская, А.Р. (1959). *Очерки психического развития ребенка*. Москва: Академия педагогических наук РСФС.
8. Параманова (2004). *Логопедия для всех*. Санкт-Петербург: Питер.
9. Селиверстов, В.Н. (2004). *История логопедии: медико – психологические вопросы*. Москва: Академ проект.
10. Слама – Казаку (1966). *Развитие коммуникативной функции речи, Материалы XVIII международного конгресса психологов*. Москва.
11. Смирнова, И.А. (2007). *Логопедическая диагностика, коррекция и профилактика нарушений речи у дошкольников. Алалия, дизартия, ОНР*. Санкт-Петербург: Детство – Пресс.
12. Тонкова-Ямпольская (1966). *Исследование процесса становление речи методом электроакустического анализа, Материалы XVIII международного конгресса психологов*. Москва.
13. Цейтлин, С.Н. (1989). *Детская речь: инновация формообразования и словообразования*. Санкт-Петербург: Институт Психоанализа.
14. Ястребова, А.В., Спирина, Л.Ф., Бессонова, Т.П. (1996). *Учителю о детях с нарушениями речи*. Москва: АРКТИ.